

4. Головка М. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни 1939–1945 рр. Київ: Олан, 2004. 704 с.
5. Державний архів Служби безпеки України. Ф. 13. Спр. 372. Арк. 20–23.
6. Кентій А. Нариси історії організації українських націоналістів (1929–1941 рр.). Київ: Ін-т історії України НАН України, 1998. 201 с.
7. Косик В. Розкол в ОУН у світлі документів. Київ: Альтернативи, 2002. 112 с.
8. Кукурудза А. Упівські загони на Берестейщині та Пінщині. *Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів/голов.* ред. Я. Ісаєвич. Львів: Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. С. 121–125.
9. Пуцу І. Берестейщина у міжвоєнний час 1919–1939 рр. Луцьк: Надстир'я, 2006. С. 233–234.
10. Подворняк М. Вітер з Волині: Спогади. Вінніпег: Волинь, 1981. 242 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВ України). Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 95. Арк. 91.
12. ЦДАВОВ України. Ф. 3833. Оп. 2. Спр. 26. 37 арк.
13. Череватенко Л. Камінь з Божої праці. *Ольжич О. Незнаному воякові. Заповідане живим.* Київ: Фондація ім. О. Ольжича, 1994. С. 396–397.
14. Шанковський Л. Історія українського війська. Збройні сили сучасної доби за роки 1914–1953. 2-ге вид., доповн. Вінніпег: [б. в.], 1953. Київ: Вища шк., 1991.
15. Шумелда Я. Похід на Схід. Львів: Каменяр, 1991.

Юрій Ленартович. Андрей Мельник и мельниковцы в национально-освободительном движении в период Второй мировой войны. Проблемные вопросы, связанные с деятельностью А. Мельника и подчиненной ему ОУН, мало изучены. Историки выдвигают противоречивые теории относительно причин раскола в организации, роли и места мельниковцев в освободительном движении во время Второй мировой войны. Диаметрально противоположное мнение ученых, как правило, является следствием личных предпочтений, небольшой и разрозненной источниковой базы.

Предложенная научная разведка является краткой справкой, которая дает общее представление о фигуре А. Мельника и деятельности подчиненной ему ОУН. Ее актуальность определяется необходимостью изучить проблемы студентами-историками и почтить память борцов за свободу Украины, которая предусматривает строительство памятников на территории Волынской области, в частности А. Мельнику в г. Ковеле.

Ключевые слова: ОУН, Провод украинских националистов, Краевой провод, УПА.

Yurii Lenartovych. Andrii Melnik and «Melnikovtsi» in the National Liberation Movement During the Second World War. Problematic issues related to the activities of A. Melnyk and his subordinate OUN are poorly researched. The contradictory theories are put forward by historians regarding the reasons for the split in the organization, role and place of the «Melnikovtsi» in the liberation movement during the Second World War. The diametrically opposite view of scientists, as a rule, is a consequence of personal preferences, a small and scattered source base.

The proposed scientific intelligence is a brief statement, which gives a general idea of A. Melnyk's figure and the activities of the OUN subordinate to him. Its relevance is determined by the need to study the problem of student historians and the need to honor the memory of the fighters for the freedom of Ukraine, which envisages the construction of monuments in the Volyn region, in particular, for A. Melnyk in Kovel.

Key words: OUN, Leadership of Ukrainian Nationalists, Regional Leadership, UPA.

Стаття надійшла до редколегії
03.12.2018 р.

УДК 94(477.81/.82)“1941/1944”+373.09(477.81/.82)(091)

Любомир Дударчук

Шкільна освіта на Волині в умовах німецької окупації (1941–1944 рр.)

Проаналізовано систему шкільної освіти на Волині в 1941–1944 рр. З'ясовано типи навчальних закладів. Висвітлено становище педагогічних працівників краю, показано їхні професійні якості. Розглянуто діяльність

навчальних закладів для національних меншин. Звернуто увагу на роль Православної церкви в поширенні українськомовної освіти на теренах краю.

Ключові слова: райхкомісаріат «Україна», Волинь, гебітскомісаріат, окупаційна влада, шкільна освіта, педагогічні працівники.

Постановка наукової проблеми та її значення. Період німецької окупації України позначений значними змінами в усіх сферах суспільного життя. Не минули вони й галузь шкільництва. Незважаючи на спроби окупаційної адміністрації уніфікувати освітню систему на підпорядкованій їй території, у кожному з регіонів вона мала свої специфічні особливості. Пропоноване дослідження стосується освітньої політики німецької адміністрації на Волині в 1941–1944 рр. Зауважимо, що радянські дослідники історії Другої світової війни основну увагу у своїх роботах звертали на перебіг воєнних дій, натомість культурно-освітнє, релігійне життя в умовах окупації оминалось або ж вивчалось побіжно та тенденційно. Тому нині постала потреба в незаангажованих дослідженнях цієї проблеми. Усе вищевказане зумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Шкільництво на Волині в окреслений період частково вже було предметом розгляду окремих дослідників. Зокрема, Б. Зек висвітлив освітні процеси в 1941–1944 рр. у м. Луцьку [16]. Ю. Олійник та О. Завальнюк в одному з розділів своєї праці звернули увагу на зміст навчальних планів у регіоні й становище педагогічних працівників [18]. Основні напрями освітньої політики нацистів на території України досліджували В. Шайкан [22] і О. Чернов [21]. Останній охарактеризував погляди керівництва НСДАП на порушену проблему.

Мета дослідження – проаналізувати систему шкільництва на Волині в умовах німецької окупаційної влади в 1941–1944 рр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Установлення німецького окупаційного режиму в краї спричинило глибокі зміни в галузі шкільної освіти. Сутність освітньої політики Райху на території райхкомісаріату «Україна» в одній зі своїх промов А. Гітлер окреслив таким чином: «Уміння [...] українців читати і писати нам може лише зашкодити, адже це дало б можливість людям зі світлими головами отримати правдиві історичні знання і прийти до політичного розуміння, яке змусило б їх повстати проти нас [...]» [21, с. 19]. Схожої позиції притримувався й райхкомісар України Е. Кох, уважаючи, що «[...] відкриття навчальних закладів [...] [було] зовсім недоцільним, бо тубільцеві-хліборобу та тубільцеві-робітнику освіта лише зашкодить» [18, с. 142]. Водночас, намагаючись заручитися підтримкою місцевого населення, німецька адміністрація на початкових етапах окупаційного періоду дозволила організацію шкіл у краї, покладаючись у цій справі на органи місцевого самоуправління.

Перший (1941–1942) навчальний рік (далі – н. р.) на території регіону розпочався із запізненням, лише в жовтні–листопаді [1, арк. 2, 5, 7, 10, 14]. Аби підкреслити національний характер шкільництва, у класних кімнатах дозволено було вивісити портрети українських письменників (Т. Шевченка, І. Франка), гетьманів та інших національних героїв. Із цією метою окружний відділ шкільництва у Луцьку повідомляв про необхідність друку десяти тисяч збірників українських патріотичних пісень і державного гімну [8, арк. 1 зв].

Головна увага приділялася вивченню німецької та української мов. Крім того, учні опановували геометрію, алгебру, арифметику, природознавство, географію, хімію, фізику, співи, малювання, креслення й фізкультуру. Під час вивчення курсу історії України наголошено на позитивному впливі в минулому німецького народу на українські землі. Наприклад, в одній зі своїх статей газета «Deutsche Ukraine-Zeitung» писала, що українці походили зі скіфських племен і сформувалися під сильним впливом германців і вестготів. Для обґрунтування прав Німеччини на українську етнічну територію виводився німецький родовід перших князів Київської Русі, а вся українська історія тісно пов'язувалася з історією німецького народу [17, с. 104–105].

У листопаді 1941 р. шкільним відділом Луцького гебітскомісаріату затверджено такий розмір заробітної плати вчителям: за наявності повної ставки вони отримували 450 крб місячно, директори шкіл – 600. Окрім того, усім педагогам передбачено надбавку в розмірі 25 % від заробітної плати за сумлінне виконання своїх обов'язків. Виплата цих коштів здійснювалася двічі на місяць (1-го та 15-го числа). Зауважимо, що політика окупаційної влади щодо певних категорій осіб, задіяних у цій сфері, мала відверто дискримінаційний характер. Плата вчителів-жінок була на 20 % нижчою за ту, яку отримували їхні колеги-чоловіки [1, арк. 1]. Відповідно до розпорядження райхкомісара від 21 листопада 1942 р. Педа-

гогам, які володіли німецькою мовою, передбачено додаткову надбавку до заробітної плати в розмірі 15 % [15, арк. 13].

У часі реорганізації освітньої сфери на Волині влада змушена була розв'язувати низку проблем, спричинених наслідками воєнних дій. Чимало шкільних приміщень на початку 1941 н. р. перебували в занедбаному стані та потребували невідкладного ремонту. В окремих із них не було електро- й водопостачання, не вистачало достатньої кількості меблів (крісел, шаф, столів) або ж вони перебували в незадовільному стані [10, арк. 15]. Аби розв'язати ці нагальні проблеми, при обласних управах створили технічні відділи. Значну допомогу (у тому числі й фінансову), їм надавали батьківські комітети шкіл (складалися з голови, його заступника, секретаря, скарбника та декількох членів), а також громадські та культурно-освітні товариства.

Відвідуваність учнями багатьох навчальних закладів була низькою. Зокрема, у с. Рудка-Козинська в 1942 н. р. із 119 дітей стабільно відвідували школу лише 70, в с. Невільно таких із 147 осіб нараховувалося 67, трохи більше ніж половина учнів регулярно з'являлася на навчання до школи в с. Коняків [5, арк. 125]. Істотною проблемою в галузі шкільництва краю, яку так і не вдалось остаточно розв'язати впродовж 1941–1944 рр., була недостатня кількість учителів. Наприклад, станом на травень 1943 р. в колишньому Олицькому районі на 1216 учнів школи мали лише 31 вчителя [6, арк. 281 зв.]. Можна припустити, що в інших районах ситуація була схожою. Браком учительських кадрів пояснюється їх значне навчальне навантаження.

У багатьох школах професійний рівень педагогів був дуже низьким. Хоч існували численні курси для їх підготовки, однак вони були короткотерміновими й значна частина слухачів не встигала за цей час оволодіти необхідними професійними навичками. Це безпосередньо позначалося на якості навчального процесу. Тому у звітах шкільних інспекторів досить частими були згадки про незнання вчителями-предметниками фактичного матеріалу, їхню недостатню фахову підготовку, грубі помилки в навчальному процесі. Інколи вони не вмiли навіть добре читати. Зазвичай у таких випадках формою покарання була усна чи письмова догана, причиною для звільнення могло слугувати лише самовільне залишення педагогом місця праці на тривалій термін.

Із настанням осінніх холодів у багатьох навчальних закладах виникли проблеми з обігрівом, що зумовлено браком дров і вугілля. Про це повідомляв керівник луцької школи № 5 [10, арк. 31]. Аналогічною була ситуація й у сільській місцевості. Так, директор однієї зі шкіл луцького гебітскомісаріату проінформував районну управу, що «школа [...] немає ані поліна дров, тому вчителька й діти замерзають» [4, арк. 76]. З огляду на це, уже з кінця листопада 1941 р. чимало освітніх закладів на Волині припинили діяльність.

Скрутним було й матеріальне становище багатьох педагогів. Німецька адміністрація визнавала, що в цей час «[...] маса вчителів зісталася без жодного утримання [...] і бідує без харчів, бо на селах нема карткової системи, без палива, бо воно забрано на інші цілі, без світла, бо нафта видається як премія. Вчителі не відчувають жодної підтримки зверху і чуються покривдженими» (а таких лише на території Луцького району було 700 осіб), однак «треба за всяку ціну зберегти і не розпорозити кадри нашого вчителства через відповідну допомогу їм під час теперішнього критичного часу». Із цією метою всім районним управам наказано виплачувати фінансову допомогу освітянам, аби покращити їхній матеріальний стан, тим паче, що це, як вважав очільник шкільного відділу Луцької округи В. Вишневський, «буде мати позитивний вплив на політичні настрої українського населення» [7, арк. 8 зв.]. Зауважимо, що якщо на цей період педагог знаходив іншу роботу, то втрачав право на отримання цих коштів. Упродовж усього окупаційного періоду на Волині місцева влада так і не змогла забезпечити навчальні заклади достатньою кількістю палива, тому ця ситуація повторилася й узимку 1943 р.

Протягом 1941 р. німецька адміністрація дала згоду на відкриття шкіл для національних меншин у місцях їх компактного проживання. Зокрема, уже 6 жовтня 1941 р. розпочався запис до початкових шкіл із польською та чеською мовами навчання. Дві з них відкрито в Луцьку (№ 7 та № 8 на вул. Театральній і Північній відповідно), решта – 19 – в інших населених пунктах гебітскомісаріату. Дозволено урухомлювати навчальні заклади для росіян, однак їх було дуже мало. У Луцьку в 1941 р. діяла лише одна така школа, попри те, що росіян тут нараховувалося близько двох тисяч осіб [3, арк. 2, 3, 4; 16, с. 251].

Із часом політика окупаційної влади у сфері шкільництва для національних меншин зазнала суттєвих змін. На початку травня 1942 р. у Луцькій окрузі заборонено використання польської мови в навчально-виховному процесі, а також викладання її як окремого предмету [10, арк. 47]. Цей крок

зумовлений бажанням влади обмежити вплив місцевих поляків на культурно-освітнє та політичне життя краю. Унаслідок цього чимало закладів освіти для національних меншин ліквідовано або переведено на українську мову навчання.

На території Волині німецька влада всіляко сприяла відкриттю окремих шкіл для місцевих етнічних німців. Одна з них існувала з 1942 р. у Рівному по вул. Могили, 11. До того ж ремонтні роботи в ній вимагалося провести в найкоротші терміни [13, арк. 12], а її матеріально-технічне забезпечення було значно кращим, ніж в інших школах міста. Учителів для роботи в таких навчальних закладах намагалися готувати із фольксдойче, але їх у регіоні катастрофічно не вистачало [15, арк. 11]. За наявності в населеному пункті таких шкіл усім дітям німецької національності заборонялося відвідувати будь-які інші. Ізоляція проводилася задля максимального обмеження їхніх контактів із корінним населенням регіону, більшість якого становили українці, які, на відміну від німців, як наголошували ідеологи НСДАП, не були представниками арійської раси.

Водночас німецька влада проводила активну ідеологічну пропаганду. У волинській пресі гостро критикувалися недоліки радянської освітньої системи, яка існувала тут упродовж 1939–1941 рр. Зокрема, зауважено на відсутності соціального захисту та свободи слова в середовищі педагогів, а також указано на надмірну політизацію навчального процесу. Саме тому в період німецької окупації значні зусилля вчителів, як повідомлялося в одному зі звітів шкіл м. Рівне, «в основному прямувал[и] до затертя в психіці дітей залишків советського виховання» [11, арк. 23 зв]. Очевидно, що систему освіти німецька влада розглядала передусім як засіб ідеологічного впливу на місцеве населення. Цим пояснюються її намагання цілковито контролювати зміст навчального процесу. Яскравим проявом цього може слугувати те, що в третьому класі доступною для читання дітям була обмежена кількість творів української художньої літератури: Т. Шевченка – п'ять віршів, Олександра Олеся – три вірші, Лесі Українки – одне оповідання, П. Куліша – один твір, Л. Глібова – два твори. Ті самі твори, які передавали почуттям любові до України, були пронизані духом свободи й закликком боротьби за краще майбутнє нацистська влада заборонила вивчати взагалі [22, с. 214].

Другий навчальний рік (1942–1943) розпочався в більшості волинських шкіл, як і передбачалося, 1 вересня. До школи йшли діти 1935 р. н. Ще до початку нового навчального року з'явилися нові директиви німецької адміністрації, які деталізували процедуру відкриття нових шкіл. Зокрема, 12 січня 1942 р. райкомісар України Е. Кох видав інструкцію генерал-комісарам і гебітскомісарам, на підставі якої нові школи могли бути відкриті за умови дотримання певних вимог: 1) наявності необхідних запасів палива, яким школи забезпечувалися за залишковим принципом – лише після повного задоволення потреб війська і цивільних німецьких служб; 2) відсутності небезпеки поширення інфекційних захворювань; 3) достатньої кількості вчителів, які мали належний рівень фахової підготовки й *були політично благонадійними* (виділення – Л. Д.) [19, с. 126].

У лютому 1942 р. на території Луцького гебітскомісаріату затверджено систему шкільництва, яка мала трирівневу структуру та складалась із чотирикласних, шестикласних народних шкіл і восьмикласних міських шкіл. Віковий діапазон учнів, які навчались у кожній із них, становив 7–10, 7–12 та 7–14 років відповідно. Передбачено паралельне існування цих видів навчальних закладів [2, арк. 16]. Матеріально-технічним забезпеченням останніх, у тому числі канцелярськими виробами, опікувались освітні відділи управ.

Зауважимо, що важливою частиною навчально-виховного процесу у волинських школах було залучення до нього Церкви. На початковому етапі окупації німецька адміністрація, демонструючи своє толерантне ставлення до релігійних почуттів місцевого люду (це виглядало особливо позитивно на фоні радянського атеїстичного режиму, який панував тут у 1939–1941 рр.), не перешкождала цій співпраці. Учні в початкових класах вивчали Закон Божий. Кожне таке заняття починалось і завершувалося спільною молитвою, текст якої затверджував місцевий єпархіальний єпископ. До того часу, як мала бути надрукована необхідна навчальна література релігійного змісту, дозволялося користуватись україномовними підручниками, виданими Варшавським Синодальним складом [9, арк. 2]. Перед початком нового навчального року в багатьох школах за ініціативи місцевого духовенства служили молебні. Інколи в час постів у волинських храмах влаштовувалися богослужіння для дітей, під час яких вони брали участь у таїнствах сповіді та причастя.

Із весни 1942 р. відбувається поступова секуляризація навчального процесу. У березні цього року німецькою владою заборонено робити перерви під час шкільних занять для говіння та сповіді учнів.

Відповідно до наказу рівненського гебітскомісара від 16 квітня 1942 р. викладання в закладах освіти уроків релігії мали здійснювати місцеві вчителі, та лише за їх відсутності це міг робити священник. Однак у такому разі заняття відбувалися за межами школи (у храмі чи приватному приміщенні) [12, арк. 22].

У середині 1942 р. суттєво змінилися підходи до навчального процесу. Якщо до цього його завдання полягало в здобуванні учнями базових знань з основних дисциплін, то відтепер наголошено на предметах практичного спрямування (із метою підготовки молоді до вступу в заклади професійної освіти). Особливо велику увагу приділено цьому в старших класах. У 1941–1944 рр. за наказом луцького гебітскомісара усі школярі з десятирічного віку під керівництвом педагогів мали брати участь у сільськогосподарських роботах, адже, як повідомляла преса, це «[...] принесе подвійну користь, бо [...] звільнить багато дорослих робітників, які можуть виконати труднішу і відповідальнішу працю [...] й зазнають дітей із садівництвом і городництвом» [23, с. 4].

Практика залучення дітей до сільськогосподарських робіт набула особливого поширення впродовж 1943–1944 рр. Цьому приділяли кілька днів на тиждень. Про виконану учнями роботу директор кожної школи подавав звіт до гебітскомісаріату. Максимальний час праці для школярів до досягнення ними дванадцятирічного віку складав шість-вісім годин, а для старших осіб – десять годин на добу. Платня, яку отримували учні за виконану роботу, була низькою (два-три карбованці за день). Досить часто школярі збирали польові рослини, які потім використовували для виготовлення ліків, боролися зі шкідниками. Інколи вони під наглядом учителів займалися збиранням ягід, грибів або фруктів, які згодом відправляли на лінію фронту для солдатів вермахту [14, арк. 13, 15]. Використання праці учнів у сільськогосподарських роботах зумовлено недостатньою кількістю фахівців у різних її галузях і сприяло максимальному визиску економічного потенціалу регіону на користь Третього Райху.

Зауважимо, що за сприяння місцевої влади учні долучалися до культурного життя краю. Наприклад, у липні 1942 р. в луцькому театрі відбувся концерт бандуристів, на який для школярів заброньовано 130 місць ціною в одну марку кожне. Також заохочувались екскурсії дітей до Волинського краєзнавчого музею, при цьому звертали увагу на необхідність дотримання порядку під час їх пересування містом.

На новорічно-різдвяні канікули для школярів влаштовували концертні програми. Причому для християн західного обряду вони відбувалися з 24 до 26 грудня, а для православних – із 4 по 9 січня [10, арк. 27, 58, 93]. Проведення багатьох культурно-розважальних заходів ініціювали волинські громадські організації. Зокрема, у 1942 р. за ініціативи Жіночої служби України в Любомлі в приміщенні місцевої гімназії відбулася новорічна імпреза, супроводжувана декламацією віршів і колядок, яку відвідало 350 дітей [24, с. 4]. 11 січня того ж року аналогічні заходи за участі 250 дітей проведено в м. Дубно; школярі отримали солодощі та дитячу літературу.

Під керівництвом учителів, котрі були членами «Просвіти», діти займалися різними видами самодіяльності – брали участь у концертах, ставили театральні вистави, організували різноманітні святкування. Зібрані на цих заходах кошти передавали військовополоненим, сиротинцям, особам, які потребували матеріальної допомоги, або ж жертвувалися на розвиток видавничої справи в регіоні [20, с. 3].

Висновки й перспективи майбутніх досліджень. Отже, система шкільної освіти на території Волині в період німецької окупації зазнала суттєвих змін. Концепція освітньої політики німецької окупаційної адміністрації була спрямована лише на розвиток початкового шкільництва в краї. Упродовж осені 1941 р. на Волині вдалося відновити доволі розгалужену мережу шкіл, де навчання відбувалось українською мовою. Навчально-виховний процес строго регламентувався місцевою окупаційною адміністрацією. Влада використовувала освіту, насамперед, для здійснення ідеологічного впливу на місцеве населення.

На початковому етапі окупації в місцях компактного проживання національних меншин діяли школи для чехів, поляків, росіян. Утім, більшість із них невдовзі ліквідована. Чималі проблеми, зумовлені війною (відсутність кваліфікованих кадрів, пристосованих приміщень, брак палива), не давали змоги учням отримати належний рівень знань. Розповсюдженим явищем було використання праці школярів на громадських і сільськогосподарських роботах із метою максимального визиску ресурсів краю на користь Третього Райху. Активною була участь учнів у культурно-мистецьких акціях, які влаштовувалися місцевими українськими громадськими організаціями й товариствами.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської області). Ф. Р-2. Оп. 1. Спр. 108. 94 арк.
2. Держархів Волинської області. Ф. Р-2. Оп. 1. Спр. 110. 40 арк.

3. Держархів Волинської області. Ф. Р-2. Оп. 1. Спр. 115. 17 арк.
4. Держархів Волинської області. Ф. Р-2. Оп. 1. Спр. 218. 187 арк.
5. Держархів Волинської області. Ф. Р-2. Оп. 1. Спр. 339. 128 арк.
6. Держархів Волинської області. Ф. Р-2. Оп. 1. Спр. 472. 304 арк.
7. Держархів Волинської області. Ф. Р-2. Оп. 2. Спр. 53. 44 арк.
8. Держархів Волинської області. Ф. Р-87. Оп. 1. Спр. 12. 40 арк.
9. Держархів Волинської області. Ф. Р-87. Оп. 1. Спр. 13. 14 арк.
10. Держархів Волинської області. Ф. Р-1027. Оп. 1. Спр. 1. 142 арк.
11. Державний архів Рівненської області (далі – Держархів Рівненської області). Ф. Р-33. Оп. 2. Спр. 17. 43 арк.
12. Держархів Рівненської області. Ф. Р-33. Оп. 2. Спр. 22. 135 арк.
13. Держархів Рівненської області. Ф. Р-33. Оп. 2. Спр. 30. 15 арк.
14. Держархів Рівненської області. Ф. Р-52. Оп. 6. Спр. 3. 16 арк.
15. Держархів Рівненської області. Ф. Р-52. Оп. 6. Спр. 5. 45 арк.
16. Зек Б. Луцьк в роки нацистської окупації (1941–1944 рр). Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 421 с.
17. Іванов С. С. Становище населення Волині в період німецької окупації (1941–1944 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Острог, 2017. 242 с.
18. Олійник Ю., Завальнюк О. Нацистський окупаційний режим в генеральній окрузі «Волинь-Поділля» (1941–1944 рр.). Хмельницький: Поліграфіст-2, 2012. 320 с.
19. Сміян П. К. Освіта на Волині і Рівненщині в період німецької окупації 1941–1944 рр. *Науковий вісник ВДУ*. 1996. № 3. С. 124–127.
20. Хроніка. *Волинь*. 1942. 7 черв. С. 4.
21. Чернов Б. Шкільна освіта і наукові дослідження в райкомісаріаті «Україна» (1941–1944). Варшава: «Diamond trading tour», 2015. 40 с.
22. Шайкан В. Українська освіта в добу гітлерівської окупації як засіб ідеологічного протистояння (за матеріалами вітчизняних архівосховищ). URL: http://history.org.ua/JournALL/war/war_2008_11/21.pdf. (дата звернення: 12.04.2019).
23. Як може школа допомогти при польових роботах. *Наші вісті*. 1943. 6 черв. С. 4.
24. Ялинка. *Наші вісті*. 1942. 18 січ. С. 4.

Любомир Дударчук. Шкільне образование на Волині в условиях немецкой оккупации (1941–1944 гг.).

В статье анализируется система школьного образования на Волини в 1941–1944 гг. Освещается видение этой проблемы немецкой оккупационной администрацией. Выясняются типы учебных заведений. Показывается положение педагогов края. Доказывается, что профессиональный уровень многих из них был крайне низким. Исследована деятельность учебных заведений для национальных меньшинств – поляков, чехов, русских и фольксдойче. Акцентируется внимание на том, что развитие школьного образования на Волини в условиях немецкой оккупационной власти встречало значительные препятствия – нехватку квалифицированных образовательных кадров, недостаточное количество приспособленных помещений, их несоответствие санитарно-гигиеническим нормам, привлечение учащихся к выполнению общественных работ. Прослеживается роль Православной церкви в распространении украиноязычного образования в крае, выясняется ее влияние на характер учебно-воспитательного процесса. Анализируются основные формы внеурочной деятельности учащихся.

Ключевые слова: райкомиссариат «Украина», Волинь, гебитскомиссариат, оккупационная власть, школьное образование, педагогические работники.

Liubomyr Dudarchuk. School Education in Volyn under the Conditions of German Occupation (1941–1944).

The article highlights the school education features and types of the educational establishments in Volyn in the period of 1941–1944, analyzes the vision of this problem by the German occupation administration. The author focuses on the description of the status of the pedagogical staff of the region at that time and proves that the professional level of many of them was quite low. The study also deals with the activity of the schools for ethnic minorities - Poles, Czechs, Russians and volksdeutsche. The key findings of the study argue that the development of school education in Volyn under the conditions of the German occupation faced significant obstacles - lack of the qualified educational staff, the lack of the school premises and their non-compliance with sanitary and hygiene standards, the involvement of schoolchildren into the public works. The basic forms of extracurricular activity of students are analyzed. The article elucidates the role of the Orthodox Church in disseminating Ukrainian-language education on the territory of the region and its influence on the nature and content of the educational process.

Key words: regional commissariat «Ukraine», Volyn, Chebitskommissariat, occupational power, school education, pedagogical workers.

Стаття надійшла до редколегії
05.11.2018 р.